

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-6-82-24>
УДК 37.015.311

Свириденко Г.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького;
Костянтинівське районне НВО № 1 «Таврія» (Запорізька область)

Фефілова Т.В.

Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

КРЕАТИВНА ОСВІТА ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОГО ВИПУСКНИКА ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглядається актуальна проблема формування компетентного випускника початкової ланки засобами креативної освіти, що є пріоритетним завданням Нової української школи. Проаналізовано і представлено теоретичний аспект зазначеної проблеми, яка останнім часом привертає увагу теоретиків і практиків початкової освіти. Розкрито такі шляхи розв'язання проблеми креативної освіти, що базуються на ідеї ставлення до учня як до головної дійової особи співробітництва і педагогічної фасилітації. Творча діяльність учнів стає визначальним чинником педагогічної філософії, всієї діяльності початкової ланки, яка спрямована на формування творчої компетентної особистості, при цьому знання розглядаються як засіб творення і самотворення учнем. В основі дослідження лежить творче використання досягнень науки і перспективного педагогічного досвіду відповідно до конкретних умов, а також комбінування та оптимальне сполучення відомих форм, методів і прийомів роботи, які дають позитивний результат. Описана та впроваджена автором технологія дозволяє розвивати громадянські та соціальні компетентності, культуру, інформаційно-комунікаційну, екологічну, математичну компетентність, інноваційність, навчання впродовж життя, підприємливість та фінансову грамотність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, вільне володіння державною мовою, а також, здатність спілкуватися рідною мовою. Опис технології підтверджується прикладами із власної педагогічної практики. Аргументується необхідність використання представленої технології у початковій школі, що дозволяє значно підвищити якість навчання молодших школярів, розвивати такі вміння, як: читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно й письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, ухвалювати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами, тобто сприяють становленню учня початкових класів як креативної особистості. Представлені результати доводять ефективність запропонованої технології і можливість наслідування за умов, що охарактеризовані автором.

Ключові слова: креативна освіта, учень початкових класів, компетентний випускник, Нова українська школа.

Sviridenko Hanna

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University;
Kostyantynivsky District IHE № 1 "Tavria" (Zaporizka region)

Fefilova Tetyana

Bogdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University

CREATIVE EDUCATION AS A FACTOR OF FORMATION OF A COMPETENT GRADUATE OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL PRIMARY LINK

Summary. The article considers the current problem of forming a competent primary school graduate by means of creative education, which is a priority of the New Ukrainian School. The theoretical aspect of this problem, which has recently attracted the attention of theorists and practitioners of primary education, is analyzed and presented. The following ways of solving the problem of creative education are revealed, which are based on the idea of attitude to the student as the main actor of cooperation and pedagogical facilitation. The creative activity of students becomes a determining factor in pedagogical philosophy, all the activities of the primary level, which is aimed at forming a creative competent personality, while knowledge is seen as a means of creation and self-creation by the student. The study is based on the creative use of scientific achievements and promising pedagogical experience in accordance with specific conditions, as well as the combination and optimal combination of known forms, methods and techniques that give a positive result. The technology described and implemented by the author allows to develop civic and social competences, cultural, information and communication, environmental, mathematical competence, innovation, lifelong learning, entrepreneurship and financial literacy, competences in natural sciences, engineering and technology, fluency in the state language, and also, the ability to communicate in the native language. The description of technology is confirmed by examples from own pedagogical practice. The necessity of using the presented technology in primary school is argued, which allows to significantly improve the quality of education of junior schoolchildren, to develop such skills as: reading comprehension, ability to express one's opinion orally and in writing, critical and systematic thinking, creativity, initiative, ability to justify position, the ability to constructively manage emotions, assess risks, make decisions, solve problems, cooperate with others, ie contribute to the formation of a primary school student as a creative person. The presented results prove the effectiveness of the proposed technology and the possibility of imitation under the conditions described by the author.

Keywords: creative education, primary school student, competent graduate, New Ukrainian School.

Постановка проблеми. Сучасна українська освіта має відповідати запитам з боку суспільства та особистості, потребам економіки, а також світовим тенденціям. Час змінюється, змінюються діти, змінюються їхні запити, пізнавальні інтереси, їхні можливості, потреби, змінюються завдання і цілі сучасної шкільної освіти.

Державотворчі процеси виявили невідповідність між чинною системою освіти і потребами людини, суспільства і значною мірою активізували проблему створення адекватної часові Нової української школи, зорієнтованої на всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей і наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей і розвиток самостійності, творчості, допитливості, що забезпечують її готовність до життя в демократичному інформаційному суспільстві.

Основна мета НУШ – створення школи, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у житті, створення основи для неперервної освіти і подальшого розвитку наукового потенціалу. Гостро стоїть завдання створення системи педагогічної діяльності у школі першого ступеню, яка б продуктивно забезпечувала всебічний розвиток творчої особистості дитини, адже, особливо яскраво «спад» креативності спостерігається у дітей 6-7 річного віку.

Виникає проблема в удосконаленні навчальних програм, які визначатимуть мету, завдання навчання молодших школярів, у забезпеченні освітнього процесу сучасним технічним, дидактичним матеріалом, у розробках новітніх технологій, використанні ефективних методів і прийомів організації успішного освітнього процесу відповідно до вимог часу.

На важливість формування у дітей та молоді сучасного світогляду, розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання, самоосвіти і самореалізації особистості вказується у Законі України «Про освіту», Концепції Нової української школи, Державному стандарті початкової освіти та інших нормативних документах.

Саме тому, для реалізації ідей всебічного розвитку особистості та формування компетентного випускника початкової школи автор статті застосує саме креативний педагогічний підхід.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема креативності знайшла відображення в основних положеннях досліджень, що розглядають технологію розвивального навчання в сучасній школі (М. Акімова, А. Бударний, Л. Виготський, А. Єфремов, Л. Занков, Г. Костюк, А. Кочеткова, О. Ляшенко, М. Махмутова), наукових працях, в яких розкриті особистості гуманного педагогічного процесу (В. Білоусова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Л. Фрідман), концепцій особистості зорієнтованої освіти (Ш. Амонашвілі, І. Бех, І. Якиманська), диференційованого навчання і виховання учнів (А. Фурман), взаємозв'язку фізичного, інтелектуального і духовного розвитку особистості (Г. Песталоцці, П. Легафт та інші), діяльнісного підходу до процесів розвитку особистості та її виховання (Л. Виготський, С. Рубінштейн, А. Леонтьев), дидактиці початкової освіти (О. Савченко), положенні гуманізації процесу навчання у початковій школі (М. Вашуленко).

Методологічною основою дослідження є найважливіші положення теорії пізнання та вчення П. Гальперіна про планомірно поетапне формування розумових дій, у контексті яких творчість розглядається як продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріали, технології та духовні цінності суспільства, а також Е. Торренса, який визначив властивість психіки дитини як креативність. Дослідженнями науковця було доведено, що ця властивість не має ототожнюватися з інтелектуальними здібностями, хоч вони й створюють основу її зародження.

Креативну концепцію освіти досліджують науковці В. Мадзігон, С. Сисоева, А. Сологуб, А. Хуторський та інші, у працях яких розроблено загальні за-сади та принципи використання евристичного підходу в навчанні. Креативна педагогічна освіта визначає таку організацію навчання, виховання і розвитку творчої активності, яка прагне отримання творчого продукту інтелектуальної діяльності та самостійного створення нового. Учень у ній – один із головних суб'єктів або головних дійових осіб співробітництва і педагогічної фасилітації (сприяння) [3].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі реформування початкової освіти гостро стоїть завдання – створення системи педагогічної діяльності у школі першого ступеню, яка б продуктивно забезпечувала всебічний розвиток творчої особистості дитини, адже, особливо яскраво «спад» креативності спостерігається у дітей 6-7 річного віку. Актуальність дослідження, її недостатня розробленість як в теорії так і практиці початкової освіти, її соціальна значимість зумовили вибір теми нашої роботи.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є обґрунтування запропонованої системи роботи з розвитку креативності молодших школярів, умови впровадження в педагогічний процес технології креативної освіти.

Виклад основного матеріалу. Основна мета НУШ – створення школи, у якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, а й уміння застосовувати їх у житті, створення основи для неперервної освіти і подальшого розвитку наукового потенціалу.

Закон України «Про освіту» декларує мету освіти як «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу Українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [2].

Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87, метою і завданням початкової освіти вбачає «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [1].

У Державному стандарті початкової освіти враховано Рекомендації Європарламенту та Ради ЄС, в яких визначені основні компетентності, що мають бути сформовані через освіту, необхідні кожній людині для особистого становлення та розвитку, активного громадянства, соціального включення та зайнятості, й окреслено ключові компетентності Нової української початкової школи:

- 1) вільне володіння державною мовою;
- 2) здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами;
- 3) математична компетентність;
- 4) компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій;
- 5) інноваційність;
- 6) екологічна компетентність;
- 7) інформаційно-комунікаційна компетентність;
- 8) навчання впродовж життя;
- 9) громадянські та соціальні компетентності;
- 10) культурна компетентність;
- 11) підприємливість і фінансова грамотність.

Розвиток таких компетентностей здобувачів початкової освіти відбуватиметься за умови впровадження в навчальний процес інноваційних методик. Потрібна методика викладання в початковій школі, яка формує світогляд, ціннісні орієнтації, вміння самостійно вчитися, критично мислити, здатність до самопізнання і налаштування на максимальну самореалізацію, здатність досягати високої мети раціональним шляхом і конкретними засобами.

Саме тому пропонуємо впровадження в освітній процес початкової школи креативної технології навчання.

В основі дослідження лежить творче використання досягнень науки і перспективного педагогічного досвіду відповідно до конкретних умов, а також комбінування та оптимальне сполучення відомих форм, методів і прийомів роботи, які дають позитивний результат. Нові грані креативної технології ми відкрили для себе після ретельного вивчення праць А. Сологуба «Креативна освіта сьогодні» [3], «Сучасний урок в креативному просторі ліцею» [5], «Організація індивідуально-групового навчання в сучасному ліцею» [4], «Технологія креативного навчання» [6].

Провідною педагогічною ідеєю дослідження є ідея ставлення до учня як до головної дійової особи співробітництва і педагогічної фасилітації (допомоги, сприяння, підтримки) у процесі креативної освіти. Творча діяльність учнів стає визначальним чинником педагогічної філософії, всієї діяльності початкової ланки, яка спрямована на формування творчої компетентної особистості, при цьому знання розглядаються як засіб творення і самотворення учнем.

Дослідниками визначено чотири основні аспекти креативності: креативне середовище, креативна особистість, креативний продукт, креативний процес. Йдучи за А. Сологубом, вважаємо, що рівень якості креативної освіти має наступні особливості: різноманітність та інтенсивність креативного середовища, новизна і навчальна цінність креативного продукту, динамічність і емоційність креативного процесу, глибина самореалізації і виразність креативної особистості.

Спираючись на підхід вчених І. Воронюк та І. Мухіної аналіз креативності необхідно здійснювати за чотирима основними аспектами:

а) особистісному (самостійність, критичність мислення, альтернативність, асоціативність пам'яті, потреба у творчій діяльності, адекватна «Я» – концепція);

б) процесуальному (здатність до генерації нових ідей і варіантів розв'язку задач, гнучкість, здатність вирішувати проблему за допомогою загальних розумових операцій, комбінування, експериментування);

в) результативному (новизна, оригінальність, осмисленість, конструктивність, економічність і простота рішення);

г) інтерактивному (незалежність, доброзичливість, безкорисливість, спілкування).

Ефективній реалізації ідеї, на нашу думку, сприяє використання у практичній діяльності **змістових орієнтирів** розгортання креативного навчально-виховного процесу, які є базою запропонованої технології:

– фундаментальні проблеми базових галузей знань;

– класичні завдання навчальних предметів: математичні, філологічні, природничо-наукові, логічні, психологічні тощо;

– завдання на межі навчальних предметів і науки, що ґрунтуються на дослідницькому методі, розв'язання яких уможливорює само формування учня як суб'єкта (дослідника) пізнавального процесу, створює ситуацію самовизначення;

– здібності, поєднання яких відповідає кожному навчальному предмету й утворює цілісну унікальну культуру наукового мислення.

Впровадження креативної технології навчання в початкових класах передбачає роботу за такими основними перспективними лініями:

Перша лінія – лінія гуманізації. В основу покладено принцип педагогіки – «партнерства» – допомогти виявити, розкрити та розвинути здібності, таланти й можливості кожної дитини (неповторної, обдарованої від природи унікальними здібностями) через спілкування, взаємодію та співпрацю трьох складових: учителя, учня й батьків. Усі вони об'єднані спільними цілями та прагненнями, є добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.

В. Сухомлинський писав: «Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло». Діалог і багатостороння комунікація між учнями, учителями і батьками змінить односторонню авторитарну комунікацію «вчитель-учень», а це:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог-взаємодія-взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);

– принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) тощо.

Друга лінія – лінія гуманітаризації полягає в олюдненні змісту освіти, передбачає обов'язковий, постійний зв'язок освіти з життям. У школі шестирічна дитина вже залучається до життя, формується її життєва компетентність, закладається життєва траєкторія.

Сучасні дослідження засвідчують, що приблизно 60% загальної кількості тих, хто навчається, мають орієнтацію не на вивчення теорії, а на практичні аспекти змісту. Учні надають перевагу тому, щоб бути одразу і безпосередньо залученими до отримання досвіду діяльності й експериментування, аніж спочатку вивчати теоретичну концепцію, а потім її застосовувати.

Третя лінія – лінія інтеграції. Застосування в навчальному процесі інтегрованих прийомів, форм і методів навчання сприяє формуванню навичок і вмінь учнів, виробленню цінностей, створенню атмосфери співпраці, активної взаємодії учнів, за якої учень активно залучається до колективного процесу пізнання, включаються співнавчання, взаємонавчання. Перевагами інтегрованого уроку має бути більш чітке розуміння мети кожного предмета в різних контекстах, більш глибоке розуміння будь-якої теми (завдяки її дослідженню з кількох точок зору), висвітлення на основі комплексного підходу, вдосконалення навичок системного мислення. Вони забезпечують пізнання цілісних систем знань, які ведуть до такого пізнавального результату, як формування в свідомості учнів цілісної картини світу.

Четверта лінія – лінія дитиноцентризму. Упровадження креативної технології навчання, основаної на ідеології дитиноцентризму – максимального наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів.

Актуальними для Нової української школи є такі ідеї дитиноцентризму:

- активність учнів у навчальному процесі, орієнтування на інтереси та досвід учнів, створення навчального середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини;
- практична спрямованість навчальної діяльності, взаємозв'язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом;
- відмова від спрямування навчально-виховного процесу на середнього школяра і обов'язкове врахування інтересів кожної дитини;
- виховання вільної, незалежної особистості;
- забезпечення свободи і прав дитини в усіх проявах її діяльності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини.

Список літератури:

1. Державний стандарт початкової освіти в Україні. Київ : ТД «ОСВІТА – ЦЕНТР плюс», 2018. 240 с.
2. Про освіту. Закон України від 05 вересня 2017 р. №2145-VIII – ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 27.04.2020).
3. Сологуб А.І. Креативна освіта сьогодні. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2007. № 5. С. 47.
4. Сологуб А.І. Організація індивідуально-групового навчання в сучасному ліцеї. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2001. № 5–6. С. 64.
5. Сологуб А.І. Сучасний урок в креативному просторі ліцею. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2001. № 6. С. 93.
6. Сологуб А.І. Технологія креативного навчання. *Завуч*. 2005. № 28. С. 19–24.

References:

1. Derzhavnyi standart pochatkovoї osvity v Ukraini [State standard of primary education in Ukraine]. Kyiv: Educational Center Plus Plus, 2018. 240 p.
2. Pro osvitu [About education]: Zakon Ukraine vid 05 veresnia 2017 roku № 2145-VIII-VR / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed: 27.04.2020).
3. Sologub, A.I. (2007). Kreatyvna osvita sohodni [Creative education today]. *Director of the school*, no. 5, p. 47.
4. Sologub, A.I. (2001). Orhanizatsiia indyvidualno-hrupovoho navchannia v suchasnomu litsei [Organization of individual and group education in a modern lyceum]. *Director of school, lyceum, gymnasium*, no. 5–6, p. 64.
5. Sologub, A.I. (2001). Suchasnyi urok v kreatyvnomu prostori litseiu [Modern lesson in the creative space of the lyceum]. *Director of the school, lyceum, gymnasium*, no. 6, p. 93.
6. Sologub, A.I. (2005). Tekhnolohiia kreatyvnoho navchannia [Technology of creative learning]. *Head teacher*, no. 28, pp. 19–24.

П'ята лінія – лінія креативності. Реалізація діяльнісного підходу, використання різноманітних методів навчання, серед яких дослідницький, проблемний та частково-пошуковий посідають визначальне місце. Це передбачає створення умов стимуляції творчого процесу, яке відбувається стадійно (Г. Уоллес): підготовка (натхнення); визрівання (інкубація); осяяння (інсайт); перевірка дёвості продукту творчої діяльності (експертна оцінка).

Учень початкових класів, виконуючи функцію дослідника, використовує навчальний матеріал як об'єкт дослідження та головний засіб само творення. Вирішуючи навчальні проблеми, молодші школярі роблять маленькі відкриття, які стають для них новими знаннями.

Креативна дидактична система передбачає здійснення п'яти органічно пов'язаних видів навчання: фронтального, колективного, групового, індивідуального, індивідуально-групового.

Основною формою фронтального та колективного навчання є інноваційний урок. Усі уроки спрямовані на розвиток особистості учня, спонукають учнів до самостійного знаходження способів і методів вирішення поставлених завдань, застосування знань на практиці.

Спостереження за роботою дітей довели, що на таких уроках відбувається розвиток ключових компетентностей, визначених Державним стандартом початкової освіти (2018).

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи вищезазначене, слід відмітити, що поєднання умов діяльності учнів та педагога у системі креативної освіти за усіма зазначеними перспективними лініями забезпечує формування компетентного випускника початкової школи. Учень початкових класів з перших років навчання у навчальному закладі уподібнюється вченому, який власними зусиллями, долаючи різні труднощі, досліджує науку, природу, суспільство, людину й здобуває нові знання.

В процесі дослідження отримано наступні результати:

- випускники початкової ланки проявляють себе як цілісні самодостатні особистості з вираженою творчою мотивацією, творчим мисленням і, водночас, вагомими знаннями;
- успішно розвивається даний навчальний заклад;
- спостерігається постійне зростання якості початкової освіти в закладі; рейтингу класу та вчителя.